

*Заяць Наталія Володимирівна,
професор кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРАВО НА НАРОДНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ЯК ПРОЯВ ДЕМОКРАТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Головним завданням державної влади є консолідація суспільства, сприяння соціальній злагоді на демократичних правових засадах. Уся система органів державної влади підпорядкована загальній меті – забезпечити народне представництво на всіх рівнях здійснення публічної влади. У свою чергу представницькі установи є найкращою політичною шкалою для народу, оскільки виборці набувають частку впливу на державні справи, а їх гласне обговорення розвиває політичну думку, зумовлює набуття громадянами політичного досвіду [1]. Народне представництво сприяє політичному самовизначенню нації, тобто реалізується можливість народу активно впливати на перебіг політичного життя. Виходячи з концепції народного суверенітету можна виділити суб'єктивні права народу на: 1) пряме волевиявлення (референдум, вибори, відклик); 2) народне представництво; 3) неімперативну участь у політичному житті (мітинги, демонстрації, хода, пікетування та інше). У цьому контексті активне та пасивне виборче право виступають у двох якостях: з одного боку, вони забезпечують пряме волевиявлення, через вираження політичної свободи суспільства та окремої особи, а з іншого, гарантують демократичність інституту народного представництва.

Право на представництво передусім має народ України як сукупність громадян нашої держави. Це право виражене у правочинностях народу обирати Президента України, формувати Верховну Раду України та вимагати від них здійснення тієї державної політики, що є адекватною потребам та інтересам громадян України, інтегрованих в громадянське суспільство. Отже, народне представництво, по-перше, створює можливості для громадян брати участь в управлінні справами держави через своїх представників, чим забезпечує політичну єдність народу в умовах багатопартійності, таким чином народне представництво стає вищою гарантією дотримання прав та інтересів народу. По-друге, воно є універсальним способом встановлення політико-правового консенсусу інтересів держави та різноманітних інститутів громадянського суспільства. По-третє, через широке використання громадянами України своїх демократичних прав підвищується рівень політичної та правової культури, правове виховання та в цілому політична та соціальна активність. По-четверте, участь громадян України в управлінні державними справами має на меті контроль за діяльністю органів всіх гілок державної влади, що забезпечує нормальне функціонування, стабільний розвиток та соціальний порядок в державі.

Право громадян на представництво в органах публічної влади за своєю сутністю належать до конституційних прав і свобод громадян. На користь цього висновку свідчить вагомість цього права, його зв'язок із конституційними

принципами народного суверенітету, демократичністю виборчого процесу, народовладдям. Відсутність у переліку конституційних прав і свобод цього суб'єктивного права не може ставити під сумнів його конституційно-правову природу, ґрунтуючись на визначених засадах ч. 1 ст. 22 Конституції України. Крім того, право громадян на представництво можна вивести з нормативного змісту ч. 2 ст. 5 Конституції України, відповідно до якої народ здійснює свою владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування.

Стосовно змісту прав і свобод, право на представництво належить до категорії політичних і публічно-політичних прав третього покоління, про що свідчить взаємозв'язок права на представництво з іншими політичними правами та свободами, їх загальна політико-правова природа, заснована на ідеалах демократії, соціальної справедливості, справедливого управління суспільством та державою, а також той факт, що право громадян на представництво формується лише останнім часом. Право на представництво забезпечує участь безпосередньо народу в здійсненні функцій влади, підконтрольність діяльності представницьких установ потребам та інтересам громадян; воно тісно пов'язане з політичною системою суспільства та спрямоване на свободу волевиявлення індивідів як суб'єктів політичного спілкування. Безумовно, на формування даного права в правовій системі України визначальний вплив мали і деякі зовнішні фактори, а саме: міжнародно-правові норми, стан народного представництва в зарубіжних країнах, функціонування наднаціональних представницьких органів тощо.

Якщо ми вже визначились щодо належності права на представництво до політичних прав і свобод третього покоління, то кваліфікація його як індивідуального чи колективного права потребує додаткової аргументації. По-перше, будь-яке суб'єктивне право є передбаченою законом та забезпеченою державою мірою можливої поведінки особи із задоволення її потреб та інтересів. Громадянин, що має політичну дієздатність, має низку суб'єктивних політичних прав і свобод, які належать йому особисто. Можна навести приклад процесу реалізації громадянином його права звертатись в органи державної влади та органи місцевого самоврядування із скаргами, заявами та пропозиціями: при цьому не потрібна погоджена воля сторін, і достатніми є дії одного громадянина.

По-друге, активне та пасивне виборче право, що забезпечує демократичність виборчої системи, також належать конкретним особам але реалізуються ними одночасно, масово та на конкретних стадіях виборчого процесу. Така уявна колективна форма реалізації виборчого права обумовлена лише фактором часу, що є наслідком впорядкованості виборчих дій. Аргументом проти належності виборчих прав до колективних є і та обставина, що громадяни голосують на виборах таємно, контроль за волевиявленням виборців не припускається. Образно кажучи, скупчення людей у черзі в магазині ще не значить, що вони здійснюють колективну закупку товару: кожен покупець залишається при своїх інтересах та діє відповідно до власної користі. Дещо схоже відбувається і в процесі реалізації суб'єктивних виборчих прав

громадян.

По-третє, структура виборчих прав як прав індивідуальних виділяє низку правочинностей, що належать фізичним особам та ефективно захищаються державою. Так, активне виборче право містить у собі право на інформацію про виборчу компанію та право голосувати за чи проти відповідних кандидатів чи списки виборців. Зміст пасивного виборчого права включає в себе право на висунення та зняття кандидатури, право на передвиборну агітацію, право балотуватись та інше.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно підкреслити, що право громадян на народне представництво є важливим елементом у структурі публічно-політичних прав громадян третього покоління. Право громадян на представництво виходить із конституційної концепції суверенітету народу, відповідно до якої, народ вправі здійснювати державну владу як безпосередньо, так і через своїх представників. Таке право має низку конкретних форм реалізації, які не можуть ототожнюватись із активними чи пасивними виборчими правами, але вони не повинні й протиставлятися їм. Поєднуючи імперативні та консультативні риси, право громадян на представництво не обмежується участю громадськості в управлінні суспільними справами, тому за своїм юридичним змістом воно ширше, ніж права, встановлені ст. 38 Конституції України. Право громадян на представництво не може здійснюватися довільно, незалежно від інших юридичних норм, оскільки воно є мірою можливої поведінки народу із задоволення публічних інтересів на основі комплексу конституційних принципів, що пов'язані між собою. Оскільки право на представництво не є абсолютним суб'єктивним правом, воно належить певним обмеженням відповідно до змісту ст. 64 Конституції України, а також у режимах надзвичайного та військового стану. На відміну від законних обмежень, порушення права громадян на народне представництво є протиправними діями, які порушують основи української державності та потребують адекватної реакції з боку уповноважених державних органів.

Список використаних джерел

1. Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2004. 21 с.
2. Заяць Н. В. Народне представництво: сутність, суб'єкти та особливості здійснення в Україні : монографія. Луцьк : Волинська обласна друкарня. 2012. 300 с.